

Европска животна средина Состојба и перспектива 2020

Извршно Резиме

Насловна фотографија: © Simon Hadleigh-Sparks, My City/EEA

Правно известување

Содржината на оваа публикација не ги презентира во целост официјалните ставови на Европската комисија или другите институции на Европската унија. Ниту Европската агенција за животна средина, ниту било кое лице или компанија во име на Агенцијата е одговорно за начинот на кој ќе се користат информациите кои ги содржи овој извештај.

Ивестување за авторски права

© Агенција за животна средина (EEA), 2019

Репродукцијата е авторизирана доколку изворот е соодветно наведен

Повеќе информации за Европската унија се достапни на интернет (<http://europa.eu>).

Луксембург: Издавачка куќа на Европската Унија, 2019

ISBN 978-92-9480-188-3

doi: 10.2800/733349

European Environment Agency

Kongens Nytorv 6

1050 Copenhagen K

Denmark

Тел.: +45 33 36 71 00

Веб: eea.europa.eu

Европска животна средина Состојба и перспектива 2020

Извршно Резиме

Вовед

Предизвикот на овој век

Европската животна средина – состојба и перспектива 2020 (SOER 2020) се наоѓа во еден клучен период. Се соочуваме со итни предизвици за одржливост кои бараат итни системски решенија. Ова е *недвосмислена* порака за креаторите на политиките во Европа и во светот. Сеопфатниот предизвик на овој век е како да се постигне развој во светски рамки кој истовремено ќе биде во рамнотежа со социјалните, економските и еколошките размислувања.

Ова е шестиот SOER издаден од страна на Европската агенција за животна средина (EEA) и ова издание за 2020 година препознава сериозни разлики помеѓу состојбата на животната средина и постоечките Европски краткорочни и долгорочни политики и цели. Очекувањата на граѓаните да живеат во здрава животна средина мора да се остварат, а за тоа потребно е да пренасочување на фокусот кон имплементацијата, како камен-темелник на Европските и националните политики.

Со тоа, не само што треба да направиме повеќе, туку мораме тоа да го направиме пониаку. Во следната деценија, потребни се многу поинакви одговори на прашањата и предизвиците кои ги поставуваат животната средина и климатските промени во светот, од тие кои се промовираа во последните 40 години. Овој извештај има за цел да ги пренесе дискусиите на Европските политики за 2030 година, вклучувајќи проекции за 2050 година и понатаму.

Овие идни политики мора да се изградат на постоечки одговори на предизвиците за животната средина

и климатските промени – законодавството – и исто така мора да дадат одговор на најновите сознанија, за што е потребен фундаментално различен пристап кон тоа *што* треба да направиме и *како* тоа мора да го направиме.

Пораката за итност не е пренагласена. Само во последните 18 месеци, беа објавени значајни глобални научни извештаи од страна на IPCC, IPBES, IRP и UN Environment ⁽¹⁾ кои во себе носеа слични пораки: сегашните проекции се фундаментално неодржливи; овие проекции се меѓусебно поврзани со нашите главни системи на производство и потрошувачка; а времето за донесување на кредибилни одговори за да се промени овој неодржлив тренд истекува.

Повикот за фундаментални одржливи транзиции на основните системи кои ја обликуваат Европската економија и модерниот социјален живот – особено енергијата, мобилноста, домувањето и системите за производство на храна – не е нешто ново. Ваков повик беше направен во SOER изданијата за 2010 и 2015 година. Исто така, во последните неколку години Европската унија го вметна ова размислување во важните политички иницијативи, како што се циркуларниот и био – економскиот пакет на политики, политиките за енергија и климатски промени за 2030 и 2050 година, како и во соодветните идни истражувачки и иновативни програми. Понатаму, одржливата финансиска иницијатива на Европската унија, претставува прва иницијатива од ваков вид која поставува сериозни прашања за улогата на финансискиот систем како водечка кон неопходните промени.

(1) Меѓувладин панел за климатски промени (IPCC), извештај за глобално затоплување од 1.5 °C, климатски промени и земјиште; Меѓувладин научно-политичка платформа за биолошка разновидност и екосистеми (IPBES) Глобален извештај за оценка на биолошката разновидност и екосистемите; Меѓународен панел на ресурси (IRP) Извештај за перспективите на глобалните ресурси; Обединети нации – животна средина (UN Environment Global Environment) Перспектива 6

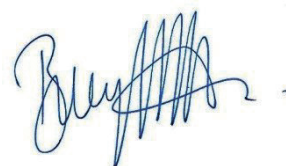
Сепак, да се промени размислувањето не секогаш значи и донесување на потребната промена. Фокусот сега мора да се стави на зголемување, забрзување, рационализирање и имплементација на многуте постоечки решенија и иновации – технички и социјални, со стимулација на дополнителни развојни истражувања, забрзување на промената на однесувањето, како и да се слушнат и да се ангажираат граѓаните.

Не смееме да ја потцениме и социјалната димензија. Постојат гласни и разбирливи повици за праведна транзиција, каде на потенцијалните „губитници“ предизвикани од ниско-јаглеродната економија, ќе им се обезбеди соодветна грижа и внимание. Нееднаквата дистрибуција на трошоци и придобивки кои произлегуваат од системските промени веќе се препознаени од страна на креаторите на политиките, но за тоа е потребно разбирање, ангажирање на граѓаните и ефективни одговори.

Исто така не смееме да ги игнорираме и младите луѓе во Европа. Тие сè повеќе го креваат гласот и бараат поамбициозни одговори на климатските промени и деградацијата на животната средина. Доколку не успееме да ги промениме сегашните трендови за следната деценија, тогаш нивниот страв за иднината ќе биде реален.

SOER 2020 не ги обезбедува сите одговори на овие комплексни предизвици. Сепак, претставува најразбирлива интегрирана оценка на ЕЕА до сега, која за прв пат ригорозно ги поставува нашите системски предизвици во контекст на одржливите транзиции кои ние, како општество, мора да ги направиме. Извештајот е заснован на 25-годишното искуство со анализирање на податоци, анализирање на Европските политики, користејќи го знаењето на нашата единствена мрежа на Европски земји членки (Eionet).

Ние не можеме да ја предвидиме иднината, но можеме да ја создадеме. Убедени сме дека овој извештај содржи цврсти, навремени извори на знаење кои можат да ги водат дискусиите на идните Европски политики за животната средина и климатските промени и ќе помогнат да се формираат Европските одговори на Агендата на Обединетите нации 2030 и Одржливите развојни цели (SDGs). Европа мора да ја води глобалната транзиција кон здрава животна средина во еден праведен и одржлив свет. Идејата за Европскиот зелен договор (European Green Deal), подвлечен како број еден приоритет на Политичките Насоки за следниот состав на Европската Комисија 2019-2024, има потенцијал да обезбеди одлична рамка за акција, овозможувајќи системското размислување и иновациите да ја постигнат оваа транзиција и да создадат иднина со која сите ќе се гордееме.

Hans Bruyninckx

Извршен директор, Европска агенција за животна средина

Резиме на SOER 2020

Во 2020 година, Европа се соочува со предизвици во животната средина кои се од невиден размер и бараат итноста. Иако политиките за Европската животна средина и климатските промени донесоа значителни придобивки во текот на претходните децении, сепак Европа се соочува со континуирани проблеми во одредени области, како што се губење на биолошката разновидност, користење на ресурсите, влијанијата на климатските промени и ризиците на животната средина врз здравјето и благосостојбата. Глобалните мега трендови, како што се демографските промени ги интензивираат многуте предизвици на животната средина, додека брзите технолошки промени носат нови ризици и несигурности.

Препознавајќи ги овие предизвици, Европската унија се посвети на донесување на пакет долгорочни одржливи цели со општа цел „добар живот, во границите на нашата планета“. Постигнувањето на овие цели нема да биде можно без брзо и фундаментално поместување на карактерот и амбициите на Европските одговори. Европа треба да најде начин да ги преобрази клучните општествени системи кои ги создаваат притисоците врз животната средина и климата и влијаат врз здравјето – преиспитувајќи ги не само технологиите и производствените процеси, но и шаблоните на конsumerизам и начин на живеење. За сè ова потребни се непосредни и конкретни акции, ангажирајќи политики и чинители во различни области на општеството со цел да се овозможат системски промени.

Европа стои на критична крстосница во 2020 година. Европските лидери имаат уникатна можност да го креираат идниот развој, што нема да ја имаат нивните наследници. Затоа, деценијата која доаѓа ќе биде исклучително значајна во одредувањето на Европските можности на 21-от век.

Накратко, ова се сеопфатните заклучоци за Европската животна средина – состојба и перспектива (SOER 2020). Извештајот обезбедува сеопфатна оценка на Европската животна средина со цел да се поддржи управувањето и да се информира јавноста. Овој извештај, како и сите други

извештаи на ЕЕА, е заснован на работата на Европската мрежа за информирање и опсервација на животната средина (Eionet) што претставува партнерство помеѓу ЕЕА и нејзините 33 земји членки и 6 земји соработнички.

За да се разбере состојбата, трендовите и перспективите на Европската животна средина, потребен е интегриран пристап кој ги препознава комплексните чинители и импликации кои ја менуваат животната средина. SOER 2020 го прикажува глобалниот концепт кој го креира Европскиот развој (Дел 1), секторските трендови и перспективи на Европската животна средина (Дел 2) и факторите кои ги ограничуваат или ги овозможуваат трансформативните промени (Дел 3). Во делот 4, презентирани се заклучоците кои го одразуваат начинот на кој Европа може да ги помести проекциите со цел да се постигне одржлива иднина.

SOER 2020 ги идентификува многуте предизвици и бариери, но исто така препознава и надеж. Граѓаните на Европа сè повеќе го креваат гласот и ја изразуваат фрустрацијата од недостатоците во управувањето со животната средина и климатските промени. Знаењето за системските предизвици и одговори се зголемува и сè повеќе се одразува во рамковните Европски политики. Паралелно, во последните години сè побрзо се развиваат нови иновации, вклучувајќи нови технологии, бизнис модели и општествени иницијативи. Некои градови и региони веќе го одат патот кон амбициозност и креативност, истражувајќи различни начини на живеење и работење и споделување на идеи.

Сите овие развојни решенија се важни, затоа што создаваат простор за владеачките структури да го кренат нивото на амбиција во политиките, инвестициите и акциите. Со тоа се овозможува да се подигне јавната свест, да се охрабри граѓанството да го преиспита начинот на однесување и начинот на живеење. Европа мора да ги зграпчи овие можности, користејќи ги сите достапни средства со цел да се обезбеди трансформативна промена во следната деценија.

Животната средина во контекст на глобалните промени

Предизвиците за одржливост на животната средина со кои се соочува Европа потекнуваат од глобалниот развој кој се протега низ неколку децении. Во овој период, „Големото забрзување“ на социјалните и економските активности го трансформираа односот на човекот кон животната средина. Од 1950 година, светската популација е тројно зголемена на 7.5 милијарди; за четири пати е зголемен бројот на луѓе што живеат во градски средини на повеќе од 4 милијарди; економската продуктивност се зголемила за 12 пати, што се совпаѓа со зголемување на користењето на азотните, фосфатните и калиумските ѓубрива; користењето на примарна енергија се зголемило за 5 пати. Гледајќи кон иднината, овој глобален развој постојано ќе го зголемува притисокот врз животната средина. Проектиите за пораст на светската популација покажува зголемување на 10 милијарди за 2050 година и пораст на енергетската побарувачка за 30% за 2040 година.

„Големото забрзување“ без сомневање во многу делови од светот донесе големи придобивки, олеснувајќи го страдањето и зголемувајќи го просперитетот. На пример, уделот на светската популација која живее во услови на екстремна сиромаштија бележи нагло намалување од 42% во 1981 година на помалку од 10% во 2015 година. Сепак, истиот развој предизвика и широко распространети штети врз екосистемите. Глобално, околу 75% од копнениот жив свет и 40% од водниот жив свет е сериозно променет. Земјата доживува исклучително брз губиток на биолошката разновидност и денес на многу видови им се заканува истребување, како никогаш досега во човечката историја. Евидентно е дека на Земјата е започнат процесот на шестото по ред масовно истребување на биолошката разновидност.

Многу од промените на глобалниот климатски систем набљудувани уште од 50-тите години се фрапантни во последните децении. Овие промени во голем дел се резултат на емисиите на стакленички гасови кои потекнуваат од човечките активности, како што е користење на фосилни горива, земјоделие и уништување на шумите.

Директно и индиректно, овие притисоци предизвикуваат огромна штета врз човечкото здравје и благосостојба. Глобалното оптеретување со болести и предвремената смртност поврзани со загадувањето на животната средина се три пати поголеми од смртноста на сидата, туберкулозата и маларијата заедно. Продолжување на процесот на „големото забрзување“ може да создаде дури и поголеми далекусежни закани, доколку притисокот предизвика колапс на екосистемите, како што тоа се случи

на Арктикот, коралните гребени и Амазонската шума. Вакви нагли и неповратни поместувања можат сериозно да ги нарушат природните процеси кои овозможуваат обезбедување на храна и ресурси, чиста вода за пиење, плодна почва и обезбедување на тампон зони кои штитат од природни непогоди.

Како пионер во процесот на индустријализација, Европа изигра клучна улога во создавањето на овие глобални промени. Денес Европа продолжува да консумира сè повеќе ресурси и да допринесува кон деградацијата на животната средина во споредба со другите региони во светот. За да се постигнат овие нивоа на потрошувачка, Европа зависи од ресурсите кои се експлоатираат или се користат во други делови од светот, како што се водни ресурси, земјиште, биомаса и други материјали. Како резултат, голем дел од влијанијата врз животната средина кои се поврзани со Европското производство и потрошувачка се случуваат надвор од границите на Европа.

Оваа реалност претставува додадена вредност на големиот предизвик со кој се соочува Европа и другите региони во светот. Моменталните проекции на социјално-економскиот развој покажуваат уништување на екосистемите кои конечно се пресудни за одржливоста на човештвото. За да се овозможи поместување кон одржлива патека неопходно е брзо и големо намалување на притисоките врз животната средина, во многу поголем размер од досега определените.

Европската животна средина во 2020 година

Како што карактерот и нивото на глобалните предизвици на животната средина и климатските промени станаа појасни, така и рамковните политики еволуираа. Европската рамковна политика за животната средина – европското законодавство – сè повеќе воведува амбициозни и долгорочни визији и цели. Сеопфатната визија за Европската животна средина и Европското општество е вклучена во Седмата програма за акции во животната средина (7th EAP), која предвидува дека до 2050 година:

Ќе живееме добро, во еколошките граници на нашата планетаа. Нашиот просперитет и здрава животна средина ќе произлезат од иновативната, циркуларна економија каде ништо нема да се троши залудно и каде природните ресурси одржливо ќе се управуваат, а биолошката разновидност ќе биде заштитена, вреднувана и обновена на начин што ќе ја зголеми отпорноста на нашето општество. Нашиот ниско-јаглероден раст долго време беше одвоен од користењето на ресурсите, чекорейќи кон безбедно и одржливо глобално општество.

Европските политики во животната средина се водат преку три тематски приоритети во Седмата програма за акции во животната средина: (1) да се заштити, зачува и зајакне Европскиот природен капитал; (2) Европската унија да воведи ефикасна, зелена и конкуретна ниско-јаглеродна економија; и (3) Европските граѓани да се заштитат од притисоците и ризиците по здравјето и благосостојбата кои се поврзани со животната средина. Во последните години, ЕУ исто така усвои серија на стратешки рамковни политики кои се фокусираат на трансформација на Европската економија и економските системи (на пр. енергија, мобилност) на начин кој ќе овозможи просперитет и правичност, со истовремена заштита на екосистемите. Одржливите развојни цели кои ги определи Организацијата на обединетите нации (UN) ги дополнуваат овие рамковни политики, обезбедувајќи логика на трансформативната промена која ја препознава меѓусебната зависност на социјалните, економските и целите во животната средина.

Споредено со Европската долгорочна визија и комплементарните политики и цели, јасно е дека Европа не покажува доволен напредок во решавање на предизвиците во животната средина. Пораките од проценката на најновите трендови и перспективи наведени во SOER 2020 се јасни: политиките се поефективни во намалување на притисоците врз животната средина, отколку во заштитата на биолошката разновидност и екосистемите, човечкото здравје и благосостојбата. И покрај успехот на Европското управување со животната средина, остануваат постојаните проблеми, со што перспективите на Европската животна средина во следните децении се обесхрабрувачки (Табела ES.1).

Јасно е дека природниот капитал сеуште не е заштитен, зачуван и зајакнат во согласност со амбициите на Седмата програма за акции во животната средина. Мали пропорции на заштитени видови (23%) и живеалишта (16%) се зачувани со поволен статус, а Европа не е на добар пат да ја исполни својата генерална цел за запирање на губењето на биолошката разновидност до 2020 година. Европа ги постигна своите цели преку назначување на копнени и морски заштитени подрачја, со што некои видови се обновиле, но поголем дел од целите веројатно нема да се исполнат.

Политиките и мерките насочени кон природниот капитал дадоа придобивки во некои подрачја, но поголем дел од проблемите сеуште се присутни или се положи. На пример, намалувањето на загадувањето го подобри квалитетот на водите, но ЕУ е далеку од постигнување на добар еколошки стаус за сите водни тела до 2020 година. Управувањето со земјиштето е подобро, но фрагментацијата на

природните предели постојано се зголемува, уништувајќи ги природните живеалишта и биолошката разновидност. Загадувањето на воздухот има континуирано влијание врз биолошката разновидност и екосистемите, така што 62% од Европското екосистемско подрачје е изложено на прекумерни нивоа на азот, што предизвикува еутрофикација. Влијанието на климатските промени врз биолошката разновидност и екосистемите се очекува да се интензивира, додека активностите како што е земјоделието, рибарството, транспортот, индустријата и производството на енергија продолжуваат да предизвикуваат губење на биолошката разновидност, експлоатација на ресурсите и производство на штетни емисии.

Европа направи поголем напредок во однос на ефикасноста во искористувањето на ресурсите и циркуларната економија. Материјалната потрошувачка е намалена, а ефикасноста во искористувањето на ресурсите е подобрена, со што се бележи пораст на бруто домашниот производ. Емисиите на стакленички гасови се намалени за 22% за периодот 1990 – 2017 година, што се должи на преземените политики и мерки и на економските фактори. Уделот на изворите на обновлива енергија во вкупната енергетска потрошувачка бележи стабилно зголемување од 17.5% во 2017 година. Енергетската ефикасност се подобри, додека вкупната енергетска потрошувачка се намали скоро до нивото забележано во 1990 година. Емисиите на загадувачките супстанции во воздухот и водите се намалени, додека вкупната експлоатација на водите во ЕУ е намалена за 19% за периодот 1990 – 2015 година.

Најновите трендови се помалку позитивни. На пример, вкупната енергетска побарувачка се зголемила во однос на 2014 година. Доколку овој тренд продолжи, целта на ЕУ за 2020 година за енергетска ефикасност може нема да се постигне. Исто така зголемени се и штетните емисии од транспортот и земјоделието, додека производството и потрошувачката на опасни хемикалии останаа стабилни. Перспективите за 2030 година укажуваат на тоа дека сегашната стапка на напредок нема да биде доволна за да се исполнат целите на климатските промени и енергијата во 2030 и 2050 година. Покрај тоа, справувањето со притисоците од економските сектори врз животната средина преку интеграција во животната средина не беше успешно, како што е случајот со постојаните влијанија на земјоделието врз биолошката разновидност и загадувањето на воздухот, водата и почвата.

Европа постигна одреден успех во заштитата на Европејците од ризиците кон животната средина, здравјето и благосостојбата. На пример, водата за пиење и капење генерално е со висок квалитет низ цела Европа.

Табела ES.1 Резиме на последните трендови, перспективи и изгледи за постигнување на целите на политиките

Theme	Past trends and outlook		Изгледи за остварување на целите на политиките		
	Трендови (10-15 years)	Перспективи до 2030	2020	2030	2050
Заштита, зачувување, и зајакнување на природниот капитал					
Заштитени копнени подрачја			☒		
Заштитени морски подрачја			☒		
Заштитени видови и живеалишта во ЕУ			☒		
Општи видови (птици и пеперутки)			☒		
Состојби и услуги на екосистемите			☒		
Водни екосистеми и мочуришта			☒		
Хидроморфолошки притисоци			☒		
Состојба со морските екосистеми и биолошка разновидност			☒		
Притисоци и влијание врз морските екосистеми			☒		
Урбанизација и користење на земјиштето во земјоделието и шумарството					☒
Состојба со почви			☒		
Квалитет на воздухот и влијание врз екосистемите			☐	☐	
Хемиско загадување и влијание врз екосистемите			☒		
Климатски промени и влијание врз екосистемите			☒		
Ефикасно искористување на ресурсите, циркуларна ниско-јаглеродна економија					
Ефикасност на материјалните ресурси			☒		
Циркуларно искористување на материјали				☐	
Генерирање на отпад			☐		
Управување со отпад			☐		
Емисии на стакленички гасови и напори за ублажување			☒	☒	☒
Енергетска ефикасност			☐	☒	☒
Обновливи извори на енергија			☒	☒	☒
Емисии на загадувачки супстанции во воздух			☒	☐	
Емисии на загадувачки супстанции од индустрија			☐		
Чисти индустриски технологии и процеси			☐		
Емисии од хемикалии			☒		
Експлоатација на вода и притисоци кои се создаваат на површинските и подземните води			☒		
Одржливо користење на морињата			☐		
Заштита од ризици врз здравјето и благосостојбата поврзани со животната средина					
Концентрации на загадувачки супстанции во воздух			☒	☒	
Влијание на загадувањето на воздухот врз здравјето на човекот и благосостојбата				☒	
Изложеност на населението на бучава и влијание врз здравјето на човекот			☒		
Зачувување на тивки зони			☒		
Притисоци од загадување на водата и поврзаност со здравјето на човекот			☒		
Хемиско загадување и ризици по здравјето на човекот и благосостојбата			☒		
Ризици од климатските промени врз општеството			☐		
Стратегии и планови за адаптирање кон климатските промени			☐		
Индикативна оценка за последните трендови (10-15 years) и перспективи за 2030			Индикативна оценка на изгледите за остварување на избраните цели на политиките		
	Доминираат подобрени трендови/развој	Year	☒	Во голема мера на вистинскиот пат	
	Трендовите/развојот покажуваат позитивни и негативни аспекти	Year	☐	Делумно на вистинскиот пат	
	Доминираат влошени трендови/развој	Year	☒	Во голема мера не е на добар пат	

Забелешка: Годината за остварување на целите не ја означува точната целна година, туку временската рамка на целите.

Но, во некои области повторно постојат проблеми, со што перспективата станува загрижувачка. На пример, некои постоечки хемикалии не се уништуваат дури и со користење на напредни третмани за пречистување на водата за пиење. Исто така, и покрај тоа што емисиите на загадувачки супстанции во воздухот се намалени, скоро 20% од урбаното население на ЕУ живее во подрачја со ниво на концентрации на загадувачки супстанции во воздухот над дозволените Европски пропишани стандарди за квалитет на воздух. Околу 400 000 предвременни смртни случаи во Европа секоја година се должат на изложеноста на населението на ситни суспендирани честички, а особено погодени се земјите од Централна и Источна Европа.

Здравјето на луѓето и благосостојбата сè уште се погодени од бучавата, опасните хемикалии и климатските промени. Забрзаните климатски промени веројатно ќе донесат зголемени ризици, особено кај ранливите групи. Ефектите се чувствуваат преку појавата на топлотни бранови, шумски пожари, поплави и непредвидливи шеми на заразни болести. Меѓутоа, ризиците врз животната средина и врз здравјето не влијаат врз сите на ист начин. Постојат изразени локални и регионални разлики низ цела Европа, во однос на социјалната ранливост и изложеноста на ризиците по здравјето поврзани со животната средина. Во принцип, неизвесни се изгледите за намалување на ризиците по здравјето и благосостојбата поврзани со животната средина. Со оглед на тоа што системските ризици по здравјето се комплексни, постојат недостатоци и несигурности во знаењето за овие ризици.

Разбирање и одговор на системските предизвици

Постојењето на големи предизвици во животната средина може да се објасни со меѓусебната поврзаност на повеќе сродни фактори. Најпрво, притисоците врз животната средина и понатаму се присутни и покрај постигнатиот напредок во нивното намалување. Темпото на напредокот забави во одредени важни области, како што се емисиите на стакленички гасови, индустриските емисии, создавањето отпад, енергетската ефикасност и уделот на обновлива енергија, со што се наметнува потребата да се надмине начинот на постепено подобрување на ефикасноста и да се зајакне имплементацијата на политиките во животната средина за да се постигнат целосни придобивки.

Поради комплексноста на системите на животната средина постои и значаен временски застој помеѓу намалувањето на притисоците на животната средина

и видливиот напредок во природниот капитал, човечкото здравје и благосостојбата. Влијанијата врз животната средина, како што е губењето на биолошката разновидност, често се одредуваат според различни фактори, што значи дека ефективност на мерките и политиките и напорите за локално управување можат да бидат неутрализирани од страна на надворешни фактори. Тука се вклучува и глобалниот развој, како што е порастот на популацијата, економското производство и користењето на ресурсите, што има влијание врз ситуацијата во Европа. Гледајќи напред, се појавуваат проблеми и околу двигателите на промените, како што се технолошките и геополитичките случувања кои имаат недоволно јасни импликации.

Можеби најважниот фактор во постојаните предизвици во животната средина и одржливоста на Европа е тоа што предизвиците се неразделно поврзани со економските активности и начинот на живот, особено со општествените системи кои на Европејците им ги обезбедуваат неопходните потреби за храна, енергија и мобилност. Како резултат, користењето на ресурсите во општеството и загадувањето, на сложен начин се поврзани со работните места и заработувачката преку синџирот на вредности; со големите инвестиции во инфраструктура, машини, вештини и знаење; со однесувањето и начините на живеење; и со јавните политики и институции.

Многуге меѓусебни врски во и меѓу општествените системи значи дека често постојат големи бариери за постигнување на брза и далекусежна промена, потребна за да се постигнат Европските долгорочни цели за одржливост. На пример:

- Системите за производство и потрошувачка се карактеризираат со „зависност од патеката“, што е поврзано со фактот дека системските елементи - технологиите, инфраструктурата, знаењето и слично - честопати взаемно се развиваат со децении. Ова значи дека, доколку се направи радикална промена на овие системи, постои веројатност да се нарушат инвестициите, работните места, однесувањето и вредностите, што би предизвикало отпор кај засегнатите индустрии, региони или потрошувачи.
- Взаемната поврзаност на системите укажува на тоа дека дека промената честопати предизвикува несакани исходи или изненадувања. На пример, со промените во животниот стил придобивките од технологијата може да бидат намалени, делумно заради „повратниот ефект“ кога подобрувањето на ефикасноста резултира со заштеда на трошоците кои овозможуваат зголемена потрошувачка.

- Системите за производство и потрошувачка исто така се меѓусебно директно и индиректно поврзани, потпирајќи се на заедничка база на природен капитал, со цел да обезбедат ресурси и да апсорбираат отпад и емисии. Овој „ланец на ресурси“ укажува на тоа дека решавањето на проблемите во една област може да предизвика ненамерна штета на друго место, на пример, уништување на шумите и зголемувањето на цените на храната како резултат на производството на биогориво.

Системскиот карактер на предизвиците во животната средина во Европа ги објаснува ограничувањата на воспоставените пристапи за управување со животната средина за реализација на потребната промена. Иако се забележани знаци на напредок кај системите за храна, енергија и мобилност, влијанијата врз животната средина остануваат големи, а тековните трендови не се во согласност со долгорочните одржливи цели за животната средина.

Растечкиот потенцијал за истражување и практика дава увид во тоа како може да се постигне фундаментална системска промена. Ваквите транзиции претставуваат долгорочни процеси кои во голем дел зависат од појавата и ширењето на различните форми на иновации кои генерираат алтернативни начини на размислување и живеење - нови социјални практики, технологии, деловни модели, природно засновани решенија и сл. Невозможно е однапред да се знае точно кои иновации ќе се појават, дали или како тие ќе бидат интегрирани во начинот на живот и како тие ќе влијаат на исходите на одржливоста. Оттука, транзициите вклучуваат бројни неизвесности, конфликти и компромиси.

Разбирањето на системските промени има важни импликации врз управувањето. Прво, улогата на владите се префрла од дејствување на „пилоти“, со знаење и алатки за насочување на општеството кон одржливост, во улога на овозможувачи на општествените иновации и трансформации. Во некој контекст, планирањето од горе надолу сè уште има голема улога, но владите исто така треба да најдат начини да ги искористат овластувањата на граѓаните, заедниците и деловните субјекти.

За да се постигне ова, потребни се придонеси во политичките области и нивоата на владеење кон остварување на заедничките цели. Тука, суштински се алатките за донесување на политиките во животната средина. Но, за да се овозможи системска промена, потребна е многу поширока рамка на политики која ќе ги промовира иновациите и истражувањето, ќе овозможи ширење на нови идеи и пристапи и ќе обезбеди структурни економски промени што создаваат

корисни и фер резултати. Сложеноста и неизвесноста на транзициските процеси значи дека владите, исто така ќе треба да најдат начини да ги координираат и насочуваат акциите во општеството кон постигнување на долгорочни цели за одржливост, како и да управуваат со ризиците и непредвидените последици што неизбежно ја придружуваат системската промена.

Каде оди Европа од овде?

Анализата во Деловите 1-3 ја истакнува одлучноста, обемот и итноста на предизвиците со кои се соочува Европа. Остварувањето на визијата за одржливост на ЕУ за 2050 година е сè уште можно, но ќе биде потребна промена во карактерот и амбицијата на акциите. Тоа значи и зајакнување на воспоставените алатки за креирање на политики и нивно надградување со нови иновативни пристапи за управување. Сублимирајќи ги перцепциите на целиот извештај, во Дел 4, издвоени се многу важни области каде е потребна акција, со цел да се овозможат соодветни транзиции.

Зајакнување на имплементацијата на политиките, интеграција и кохерентност:

Целосната имплементација на постојните политики ќе ја стави Европа на долг пат до постигнување на нејзините цели во животната средина до 2030 година. За постигнување целосна имплементација ќе биде потребно зголемено финансирање и градење на капацитетите; ангажирање на деловни субјекти и граѓани; подобра координација на локалните, регионалните и националните власти; и зајакната база на знаење. Освен имплементација, Европа треба да се справи со недостатоците и слабостите во рамките на политиките, на пример во однос на земјиштето, почвата и хемикалиите. Исто така неопходна е и подобра интеграција на целите на животната средина во секторските политики, како и подобра кохерентност на политиките.

Развивање на системски, долгорочни рамковни политики и обврзувачки цели:

Зголемувањето на бројот на стратешки политики кои се однесуваат на клучните системи (на пр. енергија и мобилност) и промовирањето на трансформацијата кон ниско јаглеродна и циркуларна економија, претставуваат важни алатки за стимулирање и водење кохерентна општествена акција. Но, опсегот на долгорочните рамковни политики треба да се прошири кон други важни системи и проблеми, како храна, хемикалии и употреба на земјиште.

Водење одржливи меѓународни акции: Европа не може да ги постигне своите цели за одржливост

во изолација. Глобалните проблеми со животната средина и одржливоста бараат глобални одговори. ЕУ има значително дипломатско и економско влијание, кое може да го искористи за да промовира усвојување амбициозни договори во области како што се биолошката разновидност и искористувањето на ресурсите. Доколку Европа сака да обезбеди глобално лидерство во постигнување на одржливи транзиции, целосната имплементација на агендата на Обединетите нации 2030 за одржлив развој во Европа и активната поддршка за имплементација во другите региони е од суштинско значење. Користењето на целите за одржлив развој како сеопфатна рамка за развој на политиките, во текот на следните 10 години, може да биде важен чекор кон остварување на визијата на Европа за 2050 година.

Поттикнување на иновации во целото општество:

Промената на проекциите, во целост ќе зависи од појавата и ширењето на разновидни форми на иновации кои ќе овозможат нови начини на размислување и живеење. Ова поместување веќе е започнато. Сè повеќе бизниси, претприемачи, истражувачи, јавни администрации и локални заедници експериментираат со различни начини на производство и потрошувачка. Но, во пракса, честопати иновациите се среќаваат со големи препреки. Затоа, јавните политики и институции имаат клучна улога во овозможување на системските промени. Политиките во животна средина се суштински, но за воведување на системски иновации потребни се реални придонеси од различни политички сфери, почнувајќи од истражувачки дејности, иновации, секторски и индустриски политики до образование, благосостојба, трговија и вработување.

Зголемување на инвестициите и пренасочување на финансиите:

За постигнување на одржлива транзиција потребни се големи инвестиции, но за сметка на тоа Европејците ќе добијат бројни придобивки - ќе се избегне штетата што се нанесува на природата и општеството, а овие инвестиции ќе создадат дополнителни економски и социјални можности. Владеачките структури треба во целост да ги искористат јавните ресурси за да ја поддржат истражувачката дејност, да инвестираат во иновации и природни решенија, да вршат одржливи набавки и да ги поддржуваат погодените сектори и региони. Владеачките структури исто така играат суштинска улога во мобилизирање и насочување на трошоците од приватниот сектор, преку создавање можности за инвестиции и потрошувачка, како и вклучување на финансискиот сектор во одржливи инвестиции, преку спроведување на Акциониот план за одржливо финансирање на ЕУ.

Управување со ризици и обезбедување на

социјална фер транзиција: За успешно управување со одржливите транзиции потребно е општеството да ги препознае потенцијалните ризици, можности и компромиси и да овозможи начин за нивно насочување. Политиките имаат суштинска улога во постигнување на „правични транзиции“, на пример преку поддршка на индустриски компании и работници кои се соочуваат со затворање, преку преквалификации, субвенции, техничка помош или инвестиции кои им помагаат на погодените региони. Раното откривање на појавата на ризици и можности поврзани со технолошкиот и општествениот развој, треба да се комбинира со адаптивни пристапи, врз основа на истражување, следење и учење.

Поврзување на знаењето со акциите:

За да се овозможат одржливи транзиции, потребни се различни нови знаења кои ќе вклучуваат различни дисциплини, што ќе обезбедат докази за притисоците врз животната средина кои ги создаваат одредени системи, ќе дадат насоки за одржливост, иницијативи и ќе ги идентификуваат препреките кои треба да се надминат. Методите за предвидување се исто така важен начин кој помага во вклучувањето на граѓаните во процесот на истражување на можни идни сценарија, исходи и ризици или можности. Генерирањето, споделувањето и користењето на релевантни докази, може да доведе до целосна промена на системот на знаење што ќе ја поврзе науката со политиката и делувањето, вклучувајќи го и развивањето на нови вештини и институционални структури.

Следните 10 години

За да се постигнат целите на Агендата за одржлив развој 2030 и Парискиот договор, потребна е итна акција во секоја од овие области во текот на следните 10 години. Јасно е дека Европа нема да ја постигне визијата за одржливост „добро живеење, во границите на нашата планета“, само преку промовирање на економски раст и настојувањето да се управува со штетните несакани ефекти преку користење на алатки за креирање на политики во животната средина и социјални политики. Наместо тоа, одржливоста треба да стане водечки принцип за создавање на амбициозни и кохерентни политики и активности во општеството. За да се овозможи трансформативна промена потребно е сите сфери и нивоа на владеачкото управување да работат заедно и да ги искористат амбицијата, креативноста и моќта на граѓаните, деловните субјекти и заедниците. Во 2020 година, Европа има единствена можност да го поведе глобалниот одговор кон предизвиците за одржливост. Сега е време да се дејствува.

3a SOER

Европската агенција за животна средина (ЕЕА) е агенција на Европската унија основана според Регулативата на Советот (ЕЕЦ) Бр. 1210/90. Со оваа регулатива основана е и Европската мрежа за информирање и опсервација на животната средина (Eionet), како мрежа за партнерство помеѓу 33 земји членки ⁽²⁾ и шест земји соработнички ⁽³⁾. Мандатот на ЕЕА е да работи со Eionet со цел да се обезбеди знаење, што ќе им помогне на релевантните чинители во институциите на ЕУ и земјите на Eionet во донесувањето на одлуки за подобрување на животната средина во Европа и придвижување кон одржливост.

Како дел од овој мандат, една од најголемите задачи на ЕЕА е секои 5 години да објавува извештај за состојбата, трендовите и перспективите за животната средина. Овие извештаи што се објавуваат од 1995 година, прават проценка на состојбата и перспективата на Европската животна средина и информираат за имплементацијата и развојот на Европските политики. Тоа се прави со следење на трендовите, напредокот кон остварување на утврдените идни цели и следење на можностите на политиките на ЕУ да придонесат во постигнување на долгорочните цели.

Како и претходните извештаи, извештајот за Европската состојба и перспектива на животната средина 2020 година (SOER 2020) обезбедува релевантно, веродостојно и споредливо знаење кое се заснова на различни извори достапни до ЕЕА и Eionet. Развивањето на извештајот го води широко распространетиот принцип на испреплетеност на прашањата за животната средина со повеќето општествени аспекти, што има влијание врз целокупната позиција за постигнување на одржливост и потребата за ново знаење кое ќе ги поддржи акциите на чинителите. SOER 2020 се развива врз основа на донесени заклучоци од претходниот извештај објавен

во март 2015 година. SOER 2015 покажа дека, иако спроведувањето на политиката на ЕУ резултираше со значителни придобивки за Европската животна средина и човековата благосостојба, Европа сеуште се соочува со големи предизвици во решавањето на постојаните проблеми во животната средина, кои на комплексен начин се поврзани со системите на производство и потрошувачка. Извештајот за 2015 година ги образложува фундаменталните транзиции на системите за производство и потрошувачка кои предизвикуваат деградација на животната средина, вклучувајќи ги и системите за производство на храна, енергија и мобилност.

Извештајот за 2020 година доаѓа во време кога општеството се соочува со лажни информации и лажни вести. Во извештајот се прават напори да се препознае оваа реалност преку обезбедување на транспарентност, разбирливо наведување на научни наоди и подобрен пристап за квалитетна проценка на неизвесноста и пропустите во знаењето. Извештајот, исто така, беше предмет на детален преглед од страна на Eionet, Европската комисија, Научниот комитет на ЕЕА и меѓународните експерти.

Информациите специфични за секоја земја ја насочуваат имплементацијата на политиките и го олеснуваат споделувањето на најновите случувања и развој. Извештајот дава конзистентно резиме на тематските проценки, препознавајќи го предизвикот за зголемување на комплексноста на знаењето. На крај, извештајот се осврнува и на системскиот карактер на денешните предизвици во животната средина, вклучувајќи ги и претходно споменатите системи за производство и потрошувачка, и дава увид во тоа како Европа може да одговори на денешните исклучителни околности и предизвици со климатските промени и одржливоста.

⁽²⁾ De 28 EU-medlemsstater samt Island, Liechtenstein, Norge, Schweiz og Tyrkiet.

⁽³⁾ Albanien, Bosnien-Hercegovina, Montenegro, Nordmakedonien, Serbien og Kosovo (i henhold til FN's Sikkerhedsråds resolution 1244/99 og i overensstemmelse med Den Internationale Domstols udtalelse om Kosovos uafhængighedserklæring).

European Environment Agency

**Европска агенција за животна средина
Состојба и перспектива 2020
Извршно резиме**

2019 — 14 pp. — 21 x 29.7 cm

ISBN 978-92-9480-188-3

doi: 10.2800/733349

Контакт со ЕУ

Лично

Во цела Европска унија има стотици центри за директни информации во Европа. Адресата на центарот кој е најблиску до Вашето место на живеење можете да го најдете на следната веб страна: https://europa.eu/european-union/contact_en

Преку телефон или електронска пошта

Europe Direct е услуга која одговара на вашите прашања во врска со Европската унија. Можете да ја добиете оваа услуга:

- на бесплатниот телефонски број: 00 800 6 7 8 9 10 11 (одредени оператори наплаќаат за овие повици),
- на следниот телефонски број: +32 22999696 или
- на електронска пошта преку: https://europa.eu/european-union/contact_en

Наоѓање информации за ЕУ

На интернет

Информации за Европската унија на сите официјални јазици на ЕУ се достапни на веб-страницата на Европа на: https://europa.eu/european-union/index_en

Публикации за ЕУ

Може да преземете или да нарачате бесплатни и публикации кои се глаќаат на веб страната: <https://publications.europa.eu/en/publications>. Повеќе копии на бесплатни публикации може да се добијат со контактирање на Europe Direct или преку Вашиот локален центар за информации (види на https://europa.eu/european-union/contact_en).

Закони на ЕУ и поврзани документи

Пристап до правни информации за ЕУ, вклучувајќи го целото законодавство на ЕУ од 1952 година, на сите официјални јазици достапни се на: EUR-Lex преку: <http://eur-lex.europa.eu>

Слободен пристап до податоци на ЕУ

Порталот на ЕУ за слободен пристап до податоци (<http://data.europa.eu/euodp/en>) обезбедува пристап до серија на податоци за ЕУ. Податоците можат да се пресекаат и повторно да се користат бесплатно, за комерцијални и некомерцијални цели.

European Environment Agency
Kongens Nytorv 6
1050 Copenhagen K
Denmark

Тел.: +45 33 36 71 00
Веб: eea.europa.eu
Фејсбук: www.facebook.com/European.Environment.Agency
Твитер: @EUEnvironment
Линкдин: www.linkedin.com/company/european-environment-agency/
Прашања: eea.europa.eu/enquiries
Пријавете се за да добиете известувања за ЕЕА: <http://eea.europa.eu/sign-up>

TH-02-19-902-MK-N
doi: 10.2800/733349

Publications Office
of the European Union